

Reconfigurări ideologice în Europa

[Ideological reconfigurations in Europe]

Daniel GHEORGHE

Abstract: *Contemporary Europe is going through an ideological crisis, in which classical political models are losing their coherence, being replaced by an unstable mix of postmodern ideas. The changes are fueled by globalization, technology, migration and the relativization of cultural and moral values. Populism and the online environment stimulate manipulation, disinformation, radicalization and the emergence of unprepared political leaders, while traditional political parties become increasingly similar to each other and lacking identity. Europe is losing its cultural and moral landmarks, and the solution would be to return to the fundamental values of European civilization.*

Keywords: *liberalism, conservatism, ideology, European values, democracy.*

Europa zilelor noastre seamănă tot mai mult cu o lume în care tiparele civilizaționale clasice care au definit-o, încă o mai definesc și care reprezintă însăși matricea culturală care i-a permis să fie lider incontestabil al umanității moderne și premoderne, tind a se fragmenta și reaseza într-o dinamică în care instabilitatea valorilor și relativizarea principiilor fondatoare par a deveni unicii numitori comuni.

Ideologia postmodernă nu este ceva ce poate fi sistematizat ori care poate fi generalizat conform unor grile cunoscute secolelor XIX și XX. În realitate avem de-a face cu un mozaic pestrîț de idei, concepte și valori care, atunci când nu se concurează, se bat cap în cap ori se resping reciproc.

Ne-am învățat a ne raporta la concepte politico-sociale ordonate, organizate clasic și previzibile din punct de vedere al interacțiunii cu societatea

precum: liberalismul, social-democrația, creștin-democrația ori conservatorismul, însă paradigma secolului XXI vine să contrazică orice înțelegere pe criterii clasice a discursului ideologic.

Oare cât de mult au fost influențate, la nivelul Europei, mecanismele ideologice, de fenomene precum societatea multimedia, lumea digitală și apariția AI-ului, globalizarea ca fenomen social, economic și cultural, care deja nu se mai găsește la prima generație, migrația masivă din Orient, Asia, Africa, America Latină către Europa, dezvoltarea subculturilor specifice civilizațiilor ajunse deopotrivă la un stadiu de epuizare morală, dar și de confort material și, nu în ultimul rând, egalitarismul tot mai agresiv prezent în societatea europeană a zilelor noastre și care se manifestă drept o frână în calea individualismului și elementului personalist?

Toate aceste fenomene, dublate de mecanismele ideologice care au încercat, încă de la sfârșitul anilor '60, să dea naștere în Europa unor curente ideologice revoluționare care rescriau marxism-leninismul în cheia „luptei de clasă culturale”¹ a lui Antonio Gramsci și, apoi, a Școlii de la Frankfurt, a cărei teorie critică a stat la bază nihilismului² ideologic postmodern, a falsei „reconstrucții” sociale, prin dărâmarea pe care o vedem și în curentele ideologice de tip „cancel culture” și „woke” și, în final, la ținerea sub presiune permanentă a matricei culturale europene clasice, nu au avut decât un singur rezultat, o formă de „terorism intelectual”³, precum cel descris de Jean Sevilla, în care orice formă de gândire care se rupe de linia „conformă” a corectitudinii politice este marginalizată, stigmatizată și, finalmente, criminalizată.

Însă, care a fost efectul acestui mediu social supus unei obsesive contestări permanente, hărțuit de relativismul și corectitudinea politică a noului marxism, mult mai marcat de psihologie colectivă, război cultural și energie demolatoare a marilor valori care au determinat triumful global al civilizației europene, dar și a incapacității liderilor partidelor politice specifice democrației tradiționale de a răspunde stării de alertă permanentă a unei lumi globale, cu generații noi, care refuză dinamica contemplativ-consensuală a democrației puternic înrădăcinată în moștenirea creștină, toate acestea coroborate cu o ascensiune a tehnologiei, de la mijloc de facilitare și mediator al interacțiu-

nilor socio-economice, la ipostază a unei existențe paralele, dar plină de emoția de care a fost golită comunitatea, altădată temelia Europei, astăzi un spațiu de tranzit și de mișcare, în loc de țesut social vitalizant și identitar?

Sub aspectul vieții politico-ideologice, transformările apărute în societatea europeană după anul 2000 par a fi mai aproape de dinamica tiparelor civilizaționale⁴ propusă de Raymond Aron, acolo unde se desfășoară o dinamică de tensiune socială, polarizantă și în care se pot regăsi, dincolo de diferențe culturale ori sociologice obiective tipologiile care definesc „centralul” și „marginalul”⁵, elemente pe care separat de reinterpretarea lui Neagu Djuvara, mai apropiată de cea a lui Arnold Toynbee decât a lui Raymond Aron, definesc un spațiu nu doar civic ori intelectual, un spațiu instituțional în care tensiunea confrunțațională tinde să fie deopotrivă o constantă și un catalizator de energii sociale.

Însă, oare astăzi mai putem vedea în social-democrația contemporană reflexele contestării legitime a lui Marx, de către Ferdinand Lassalle⁶, momentul de inflexiune care mai apoi a permis stângii social-democrate să se disocieze de comunismul totalitar? Ori, oare, liberalismul sec. XXI este moștenitorul direct al lumii lui John Locke, Adam Smith, Montesquieu ori Benjamin Constant, se regăsește el în aspirațiile liberal-conservatoare ale lui Pierre Manent⁷, unde libertatea ca valoare fundamentală, piața liberă și capitalismul sunt complementare ideilor de națiune, comunitate, per-

soană. Oare ce mai reprezintă astăzi în viața publică reverberația valorilor creștine care definesc mai bine de două milenii de evoluție civilizația europeană?

Când vorbim astăzi despre valori conservatoare, ne raportăm oare la principiile întemeiate pe ordine morală, conștiința culturală, ierarhie legitimă, libertate creștină și axiologie a meritului social⁸ pe care le știm de la Edmund Burke, până la contemporanul Roger Scruton ori vorbim despre o nouă formă de contestare socială născută tot din opozabilitate și revoltă socială⁹ care nu are nimic de-a face cu William Pitt, Bismark, Disraeli ori Reagan, ci mai degrabă cu „vecinul de scară ideologică” reprezentat de nihilistul stângist „woke”, care îmbracă o haină contrafăcută de valori pe care nu le asimilează cu adevărat și pe care le percepe profund maniheist, defilând public într-o schemă antitetice, străină totodată și de fermitatea aristocratică a vechiului conservatorism, dar și de moderația raționalistă a teoreticienilor conservatori?

Altfel, a mai rămas ceva, oare, din creștin-democrația asumată și profund înrădăcinată în moștenirea spirituală și culturală a Europei creștine pe care o vedem la personalități precum Schuman, de Gasperi, Adenauer ori de Gaulle sau astăzi creștin-democrația a rămas doar un spațiu de întâlnire între toți „centriștii” politiciii zilelor noastre, de la dreapta la stânga și invers, un loc foarte comun, dar tot mai timid în exprimarea valențelor creștine ale civilizației Europei?

Sub impactul modificărilor profunde de mentalitate pe care le resimțim cu toții, mai ales după revoluția tehnologiei multimedia, care s-a intensificat începând cu anul 2010, și prim-planul rețelelor de socializare elemente care au remodelat lumea occidentală, nu doar la nivelul opiniei publice, dar și sub aspectul unor reflexe psihologice ori chiar trăsături cognitive, dar și sub impactul presiunii migratorii constante, a creșterii ritmului crizelor socio-economice, a pierderii reperelor intelectuale ori religioase fundamentale și a unei incapacități a elitelor politice de a se rupe de reflexele birocratice și de a confrunța cu mai mult curaj crizele majore și mai ales dezbaterele publice având conotații cultural-identitare. Spațiul ideologic european a trecut din stadiul diversificării mozaicate de la sfârșitul secolului XX, în cel al unor reconfigurări care, în urmă cu o generație, păreau neverosimile și care par a sfida complet vechile dihotomii politice dintre stânga și dreapta.

Astăzi, toate curente ideologice clamate de noile forțe politice emergente nu par a se mai putea încadra în vreo analiză politologică relativ coerentă. Vedem în lumea occidentală simbioze bizare în care conservatorismul social se întâlnește cu libertarianismul și chiar cu secularismul ori în care socialismul fuzionează cu tradiționalismul ori progresismul ideologic se suprapune peste curente naționaliste care pretind a reprezenta o expresie de liberalism revenit la rădăcinile sale primare.

Cred că, adesea, timpul istoriei curge în direcții care nu pot fi intuite, iar ceea ce cunoșteam cu toții din anii secolului trecut, cum că stânga susține taxe mari și costuri sociale crescute, dublate de intervenția statului în economie, iar dreapta susține taxe mici, nonintervenționismul în economie și descentralizarea par a fi teorii ale unei lumi depășite de explozia mediului digital, de dispariția proletariatului tradițional și a țăranimii istorice, de atomizarea socială a intelectualului și de înlocuirea rolului său privilegiat, în noua modernitate, cu cel al managerului și nu în ultimul rând, de efervescența unei lumi globalizate accelerat și care valorizează schimbul de tehnologie în detrimentul schimbului de idei, lucru care marchează o adevărată revoluție culturală și care dăreamă un așezământ postulat încă din epoca greco-romană și de la filosofia clasică favorizantă pentru contemplație, reflecție, introspecție, schimb permanent de cunoaștere intelectuală și erudiție. Lumea contemporană pare, pur și simplu, că a devenit prea alertă pentru asemenea finețuri, care par a fi de-a dreptul „evadate” direct din umbra marilor muzee europene.

Poate, tocmai drept urmare a celor spuse mai sus vedem, astăzi, cum implicit și de-a dreptul involuntar partidele politice ale secolului XIX-XX se regăsesc înghesuie toate în jurul unui centrism, în care diferențele dintre vechii rivali de la sfârșitul secolului XX care se băteau pentru puterea politică pe dreapta și pe stânga (social-democrați, liberali, creștin-

democrați, conservatori) devin complet insesizabile și secundare, iar elementele care îi unesc și apropie sunt mult mai puternice decât cele care îi despart ideologic ori care îi separă politic. Practic deosebiriile rămân unele de stil managerial, de tradiție de grup politic instituționalizat ori de reflexe parlamentare, precum un ceasornic pe care l-ai roti periodic cu zece grade spre stânga orei doisprezece iar apoi cu zece grade la dreapta orei doisprezece. Iar, toată această reconfigurare nu a făcut decât să lase spațiu major nu doar de manifestare, dar și de deturnare și confiscare ideologică atât pe dreapta, cât și pe stânga spectrului politic. Drept urmare a transformărilor sociale, tehnologice, mentale și culturale ale ultimelor două decenii, acest spațiu nu a fost revendicat de niște formațiuni ideologice politice care să dea un fel de reviriment ideologic socialist clasic ori tradițional conservator, revendicarea a venit din partea unor forme noi care, în mod concret, s-au născut din contestare socială, dar și din răspunsul unei noi categorii socio-profesionale ori de nișe culturale care au văzut în sistemul de partide specific democrației de până în anii 2000 expresia imobilismului, a inadptării la schimbările sociale profunde și rapide și mai ales o clasă privilegiată, o oligarhie care păstrează exclusiv pentru ea întreg accesul la puterea politică, resurse, bani, informații și mijloace de ascensiune politică. De aici și până la apariția ideologiilor politice tip „cocktail”, a populismului care poate valida orice

forme neomarxiste, socialiste, naționaliste, revanșarde, anti-sistem etc, și până la apariția partidelor pornite din curente muzicale, subculturi contestare, minorități ideologice rămase în umbră după eliberarea Europei Occidentale la 1945 ori chiar pornite din jocuri pe calculator, din filme promovate pe rețelele de socializare ori chiar din algoritmi informatici manipulați perfid de forțe geopolitice nu a fost decât un singur pas.

Populismul este prima trăsătură și cea mai profundă a acestor noi tendințe ideologice din Europa zilelor noastre. Populismul se inserează acolo unde polarizarea socială este tolerată și unde liderii politici se tem ori se jenează de asumarea unor teme majore, precum sărăcirea populației și discrepanțele sociale care se adâncesc¹⁰, șocurile culturale produse de migrația extra-europeană și discursul identitar legitim și sănătos în care teme precum țara, națiunea, credința ori patriotismul nu sunt evitate pe considerente ale corectitudinii politice. Trebuie spus că, din start, populismul este o minciună absolută, iar cei mai mari populiști vor fi întotdeauna nu cei pasionați, interesați de ideile pe care le vehiculează, ci niște impostori cinici, saltimbanci ai ideilor care, de regulă, nu cred în mai nimic din ceea ce spun și disprețuiesc propriul lor auditoriu într-o măsură mult mai mare decât „elitele privilegiate” pe care le condamnă cu limbaj vitriolant și din care își fac ținte publice. Populistul este un oportunist lipsit de morală, care nu face decât să profite de ezitățile cele care cunosc

adevăratele sensuri ale ideologiei pe care acesta o interpretează falsând. Rezultatul populismului este unul care sapă adânc la temelia edificiului social, punând presiune asupra suprastructurii sociale, transformând arena publică într-un spațiu al dezinformării, invectivelor și manipulării, erodând șansele unei societăți de a fi coezivă și rezilientă în fața crizelor majore¹¹.

O altă trăsătură specifică foarte comună acestor transformări ideologice este digitalismul¹². Arena politică se mută în spațiul online, acolo unde manipulările pe bază de emoții colective, micro-targetare pe rețelele de socializare și răspândirea de mesaje false și bombardamentul cu tot felul de informații privind evenimente apocaliptice iminente fac parte dintr-un război psiho-informațional care are scopul de a păstra omul într-o permanentă stare de alertă, captiv al unui subteran social-politic, unde catastrofele au loc la tot pasul, iar conspiraționismul devine unica „realitate” acceptabilă. Mutarea politicului în online a favorizat răspândirea tentațiilor ideologice radicaliste și a teoriilor politice populiste, bizare ori extremiste prin ceea ce poate reprezenta forma finală a egalitarismului unei societăți, unde energia spiritului critic al democrației moderne dispare fiind înlocuit de cea mai dură expresie a ceea ce Alexis de Tocqueville numea drept „triumful mediocrității”¹³. Iar această „mediocratizare” dusă la extrem este cel mai bine exprimată de apariția în spațiul public european al unui noian de influenceri

politicieni, mulți proveniți din medii sociale de tip „lumpen” ori fiind personaje reciclate, care într-o societate axată pe competiția valorilor nu ar fi avut nici cea mai mică șansă de expunere publică.

Un alt aspect despre care țin să vorbesc este ceea ce putem numi fără a forța limitele limbii române drept „marginalitarism”. Mai direct spus, actualele transformări ideologice provoacă o serie de fenomene care au drept consecință directă aducerea în prim-plan a unor personaje publice neavenite, nepregătite ori alese pe criterii strict ideologice care par profund siderante pentru loialiștii democrației secolului XX. Nu este un secret pentru nimeni faptul că astăzi în Europa noastră și în America de Nord, modelul pragmatismului politic pare să pălească sub revoluționarismul politic marcat de răsturnarea ordinii social-politice pe care am cunoscut-o cu toții și sub combustibilul endemic în era subculturilor digitale: emoția!

Așadar, astăzi, a fi format într-o cultură politică marcată de „cursus honorum”, a fi un om cu zeci de ani de experiență administrativ-politică, a avea o educație academică de vârf, a proveni dintr-o familie cu tradiție politică de mai multe generații ori a fi ancorat în dezbaterea publică din perspectiva unui act de elită intelectuală, reprezintă tot mai adesea elemente care te pot defavoriza într-o cursă electorală. Sub presiunea exacerbării unor forțe care țin de identitarism drept unic resort legitim în viața publică, vom vedea tot mai des persoane votate, atât în Europa, cât și în

America, pentru că provin din familii de imigranți, pentru că sunt asimilați unor curente artistice care se învecinează inclusiv cu medii marginale marcate de delincvență, pentru că sunt tineri, iar tinerețea este în acceptarea unor populiști, de tendințe dintre cele mai diverse, unica virtute valabilă ori pur și simplu pentru unicul fapt că fac scandal public, vorbesc licențios sau se îmbracă avangardist, iar nu în costume plicticoase precum vechea clasă politică, pe care „oamenii noi” (concept comun deopotrivă marxism-leninismului și fascismului) au o datorie la limita „sacralității”, de a-i înlocui cu orice preț și cu orice mijloace, fără a se întreba vreodată oare cine ar putea fi pus în locul acestora.

Populismul pretins în mod fals a fi „conservator”, deși el nu conservă nimic în afară de „lupta de clasă” a revoluției comuniste, se întâlnește perfect cu ideologia nihilismului absolut, cu neomarxismul „woke”, în tentativa de a răsturna ori ce tip de ordine socială în numele unei abstracțiuni revoluționare.

Paradoxal totul se învârtă în jurul paradigmei lui Albert Camus, care spunea că revoluția înlocuiește o stare de fapt, cu nimic¹⁴.

Iar, dacă partidele tot mai supuse unui „centrism” riguros, temător și lipsit de inițiativă care au caracterizat viața politică a Europei contemporane sunt tot mai greu credibile cu eforturile lor percepute ca fiind previzibile, plate, excesiv de tehnocratice și supuse unei mentalități birocratice, care înăbușe creativitatea, noile formațiuni ideologice, ghiveciuri politi-

ce, care adună în „shaorme curcubee” curente politice radicaliste, idei politice clasice, sloganuri populiste și particularități de nișă post-modernă, peste care se așază un discurs politic șubred intelectual, fals moralist, plin de bizarerii și de reflexe comune unui spectacol de circ instrumentat la colțul unei străzi rău famate vin în schimb cu un discurs „împotriva-orice”, un discurs al contestării permanente, al eșecului ontologic și al respingerii formelor clasice de dialog public.

Europa de astăzi, chiar și în democrațiile cele mai consolidate, este sub asaltul acestei tipologii nihiliste exprimate, cel mai limpede de politicieni-influenceri proveniți din zone marginale cultural și intelectual, al căror unic mesaj este unul de revoltă și de confiscare permanentă a oricărei teme sociale, care poate agrava falii sociale și amorsa tensiuni sociale, care pot fi speculate ulterior în alegeri.

Singurul lucru care poate reprezenta un antidot sănătos și eficient la adresa acestei forme de ramolism civilizațional, care ne pândește și care poate fi contracarată doar prin cultură, claritate morală, curaj public și asumare politică este reprezentat de întoarcerea la valori, la adevăratele valori fondatoare pentru civilizația și cultura europeană, cele care se întemeiază pe filosofia și cultura greacă clasică, pe dreptul și instituționalismul roman, pe elementele clasice de morală creștină, definatorii pentru democrația modernă, care a moștenit din creștinism libertatea persoanei și demnitatea umană.

Europa, după atâtea secole de Atena, Roma, Constantinopol, Renaștere, Umanism, Baroc și Neo-Clasicism, nu își poate permite să devină un teren în care vocea rațiunii să nu se mai poată face auzită între țipetele stridente a două tipare radicalizate ale populismului, unul marcat de ură de sine, de autodistrugere și nihilism moral, iar celălalt caracterizat tot de o formă de nihilism social extrem, la care se adaugă „lumpenocratizarea” societății și preluarea unor modele politice periculoase din Rusia și din autocrațiilor asiatice. În esență, ambele curente sunt fundamental opuse personalismului creștin, culturii Europei marcate de dialog, respect pentru alteritate și pentru valoarea creației intelectuale și nu fac decât să reprezinte răspunsuri false și care pot readuce oricând “teroarea istoriei” asupra Bătrânului Continent, punând în scenă experimente sociale colectivistice profund opuse, atât stângii democratice tradiționale, cât și dreptei liberale și conservatoare, conservatismul fiind curentul de idei politice diametral opuse oricărei forme de manifestare a populismului.

Cât despre ceea ce ar fi de făcut într-o Europă măcinată de divergențe ideologice și de idei care se schimbă rapid, fără a lăsa nimic în urmă, în timpuri marcate de provocări globale complexe și care pun la grea încercare sistemele politice caracterizate de disensiuni, fracturi și avalanșa noilor forme de populism, aleg să închei prin cuvintele cu care Margaret Thatcher¹⁵ l-a citat și parafrizat pe Sfântul Francisc de Assisi, atunci

când a preluat conducerea Guvernului Marii Britanii (1980): „Acolo unde este neînțelegere, să aducem armonie. Acolo unde este greșală, să

aducem adevăr. Acolo unde este în-
doială, să aducem credință. Acolo
unde este disperare, să aducem spe-
ranță”.

Note

- ¹ Pentru Antonio Gramsci, lupta de clasă nu are un caracter determinant economică, ci pregnant culturală culturală (hegemonie culturală), vezi Antonio Gramsci, *Caietele din închisoare*, Editura Timpul, Iași, 2025.
- ² Pentru avertizările asupra „nihilismului” vezi Friedrich Nietzsche, *Voința de putere*, București, Editura Humanitas, București, 1999.
- ³ Jean Sévillia, *Le terrorisme intellectuel de 1945 à nos jours*, Perrin, Paris, 2000.
- ⁴ Raymond Aron, *Introducere în filosofia istoriei*, Editura Humanitas, București, 1997.
- ⁵ Neagu Djuvara, *Civilizații și tipare istorice*, Editura Humanitas, București, 1999.
- ⁶ Ferdinand Lassalle, *Programul muncitorilor*, Berlin, 1863.
- ⁷ Pierre Manent, *O filosofie a cetății*, Editura Humanitas, București, 2009.
- ⁸ Edmund Burke, *Reflecții asupra Revoluției din Franța*, traducere realizată de Mihaela Czobor-Lupp, Editura Nemira, București, 2000.
- ⁹ Roger Scruton, *The Uses of Pessimism and the Danger of False Hope*, Atlantic Books, London, 2010.
- ¹⁰ Chantal Mouffe, *Pentru un populism de stânga*, Editura Adenium, Iași, 2019.

- ¹¹ Cas Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, unde autorul definește populismul ca o „ideologie subțire” („thin-centered ideology”) care opune „poporul pur” „elitei corupte”.
- ¹² *The Information Age: Economy, Society and Culture* este o lucrare fundamentală a sociologului Manuel Castells, publicată inițial între 1996 și 1998. Trilogia analizează transformările structurale ale societății contemporane generate de revoluția tehnologiilor informației și comunicării, susținând că economia, cultura și puterea sunt reorganizate în jurul rețelelor globale de informație.
- ¹³ Alexis de Tocqueville, *Democrația în America*, Humanitas, București, 1995, unde autorul descrie tendința societăților democratice de a favoriza conformismul și uniformizarea gusturilor, fenomen pe care îl asociază cu „triumful mediocrității” în viața socială și culturală.
- ¹⁴ Albert Camus, *Omul revoltat*, traducere realizată de Marina Vazaca, Editura Polirom, Iași, 2019, în care autorul critică revoluția radicală, arătând că aceasta tinde să înlocuiască o ordine existentă cu o altă formă de vid moral și politic, pierzând sensul limitelor etice ale acțiunii umane.
- ¹⁵ <https://www.bbc.com/news/uk-politics-10377842>.

Bibliografie

ARON, Raymond, *Introducere în filosofia istoriei*, Editura Humanitas, București, 1997.

- IDEM, *Opiul Intelectualilor*, traducere realizată de Adina Dinițoiu, Editura Curtea Veche, București, 2008.
- BURKE, Edmund, *Reflecții asupra Revoluției din Franța*, traducere realizată de Mihaela Czobor-Lupp, Editura Nemira, București, 2000.
- CAMUS, Albert, *Omul revoltat*, traducere realizată de Marina Vazaca, Editura Polirom, Iași, 2019.
- De TOCQUEVILLE, Alexis, *Despre democrație în America*, traducere realizată de Magdalena Boiangiu, Beatrice Staicu, Claudia Dumitriu, Editura Humanitas, București, 2017.
- DJUVARA, Neagu, *Civilizații și tipare istorice*, București, Editura Humanitas, 1999.
- GRAMSCI, Antonio, *Caietele din închisoare*, traducere realizată de Sabin Drăgulin și Ioana Cristea Drăgulin, Editura Revistei Timpul, Iași, 2025.
- MANENT, Pierre, *O filosofie a cetății*, Editura Humanitas, București, 2009.
- MOUFFE, Chantal, *Pentru un populism de stânga*, Editura Adenium, Iași, 2019.
- MUDDE Cas, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- NIETZSCHE, Friedrich, *Voința de putere*, Editura Humanitas, București, 1999.
- SÉVILLIA, Jean, *Le terrorisme intellectuel de 1945 à nos jours*, Perrin, Paris, 2000.

